

คู่มือ

แผนการจัดกิจกรรมการ สร้างเสริมสุขภาพจิตเชิงบวก สำหรับผู้สูงอายุ

คู่มือแผนการจัดกิจกรรมการ สร้างเสริมสุขภาพจิตเชิงบวก สำหรับผู้สูงอายุ

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2567

คู่มือฉบับนี้เป็นผลผลิตส่วนหนึ่งของ
โครงการบริการสังคมด้านพฤติกรรมศาสตร์
และจิตวิทยาประยุกต์

คำนำ

ปัจจุบันแนวโน้มประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังพบผู้สูงอายุที่เผชิญปัญหาสุขภาพจิตมากขึ้นเช่นเดียวกัน การสร้างเสริมสุขภาพจิตเชิงบวกจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้ผู้สูงอายุนั้น มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง มีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

คู่มือแผนการจัดกิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพจิตเชิงบวกสำหรับผู้สูงอายุนี้เป็นผลผลิตส่วนหนึ่งของโครงการบริการสังคมด้านพฤติกรรมศาสตร์ และจิตวิทยาประยุกต์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นคู่มือแผนการจัดกิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพจิตเชิงบวกสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน และถอดบทเรียนของอาสาสมัครแกนนำที่ขยายความรู้ในชุมชนของตัวเอง

คู่มือเล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่ให้ทุนสนับสนุนในการทำโครงการ และที่ขาดไม่ได้เลย คือ โรงเรียนผู้สูงอายุบ้านหนองแสงที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเข้าไปอบรมการสร้างเสริมสุขภาพจิตเชิงบวกตามแนวคิดจิตวิทยาผู้สูงอายุในชุมชน ขอขอบคุณผู้สูงอายุทุกท่านที่ให้ความร่วมมืออย่างดีในการอบรม การฝึกปฏิบัติ ตลอดจนการนำความรู้ไปขยายต่อ

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือเล่มนี้จะมีประโยชน์ในการนำไปใช้เป็นแผนการจัดกิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพจิตเชิงบวกสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนต่อไป ตลอดจนผู้สนใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปต่อยอดในเชิงวิชาการ นโยบาย และสังคมต่อไป หากคู่มือเล่มนี้มีข้อผิดพลาดประการใด ขออภัยมา ณ ที่นี้ และยินดีน้อมรับคำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขในครั้งถัดไป

คณะผู้จัดทำ
กันยายน 2567

สารบัญ

ทำความเข้าใจสุขภาพจิตเชิงบวก 01

---

6 องค์ประกอบสุขภาพจิตเชิงบวก 02

กิจกรรมที่ 1 ดึงสติผ่าน GROUNDING 03

กิจกรรมที่ 2 พักกายใจไปกับ BODY SCAN 04

กิจกรรมที่ 3 เข้าใจตนเองผ่านสัตว์ 4 ทิศ 05

วิธีอื่น ๆ ที่ช่วยสร้างสุขภาพจิตเชิงบวกผู้สูงอายุ 08

ช่องทางดูแลใจในวันที่หัวใจอ่อนล้า 09

ถอดบทเรียนผู้สูงอายุบ้านหนองแสง 10

ทำความรู้จัก สุขภาพจิตเชิงบวก

สุขภาพจิตเชิงบวก

สภาวะของการมีความเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งบุคคลมี**การเติบโต และพัฒนาในเชิงบวก** และสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สุขภาพจิตเชิงบวกผู้สูงอายุ

ความคิด ความสามารถ พฤติกรรมที่ช่วยให้ผู้สูงอายุ ตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง จนทำให้เกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง สามารถเอาชนะอุปสรรคที่เข้ามาในชีวิต รวมทั้งสามารถช่วยเหลือคนอื่นหรือทำประโยชน์ให้กับสังคมได้

องค์ประกอบ สุขภาพจิตเชิงบวก

Jahoda (1958)¹

1

เจตคติเชิงบวก

- ผู้สูงอายุนึกถึงสิ่งดี ๆ ในแต่ละวัน เพื่อสร้างความรู้สึกบวกต่อชีวิต
- ผู้สูงอายุฝึกตั้งเป้าหมายเล็ก ๆ ที่สามารถทำได้ในแต่ละวัน
- ผู้สูงอายุอยู่กับปัจจุบันด้วยการฝึกสติ

2

ความต้องการพัฒนาศักยภาพตนเอง

- ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่สนใจ
- กระตุ้นให้ผู้สูงอายุตั้งเป้าหมายใหม่ ๆ ในชีวิต เพื่อสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง
- จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การแสดงออก และการค้นพบศักยภาพใหม่ ๆ ในตัวเอง เช่น ศิลปะ ดนตรี การเขียน

3

ความกลมกลืนในตัวตน

- ส่งเสริมการทบทวนชีวิตในทางบวก ให้ผู้สูงอายุระลึกถึงความสำเร็จและคุณูปการที่มีต่อครอบครัวและสังคม
- สนับสนุนให้สานต่อบทบาทหรือกิจกรรมที่เคยทำอย่างมีความสุข
- การให้ผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญา ทักษะ และประสบการณ์ชีวิตแก่คนรุ่นหลัง

4

การมีอิสระ

- เคารพการตัดสินใจของผู้สูงอายุในการใช้ชีวิต
- สนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการชีวิตประจำวันของตนเองให้มากที่สุด
- ส่งเสริมการทำกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสามารถ

5

การรับรู้ความเป็นจริง

- ให้ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น
- ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา
- จัดกิจกรรมกระตุ้นการทำงานของสมองและความจำ เพื่อชะลอความเสื่อมถอยทางสติปัญญา

6

ความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อม

- มีการปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างสะดวกและปลอดภัย
- สนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมสันทนาการหรือกลุ่มสังคมที่สนใจ
- ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิต เช่น การวางแผน การปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ

¹ Jahoda, M. (1958). Current concepts of positive mental health

กิจกรรมที่ 1

ตั้งสติผ่าน Grounding

Grounding คืออะไร?

เทคนิคเรียกสติโดยรวมจิตใจและร่างกายไว้ด้วยกัน ทำให้เราจดจ่อ และอยู่กับปัจจุบันมากยิ่งขึ้น โดยปกติจิตแพทย์มักใช้เยียวยาคนที่บอบช้ำทางจิตใจอย่างรุนแรงหรืออุบัติเหตุ (Trauma) ปัจจุบันนำมาใช้ในชีวิตประจำวันเมื่อเรารู้สึกเครียด กังวล และตื่นตระหนก

5-4-3-2-1 Grounding Exercise

5	สิ่งที่	มองเห็น	
4	สิ่งที่	สัมผัส	
3	สิ่งที่	ได้ยิน	
2	สิ่งที่	ได้กลิ่น	
1	สิ่งที่	รู้สึก	

กิจกรรมที่ 2

พักกายใจไปกับ Body Scan

Body Scan คืออะไร?

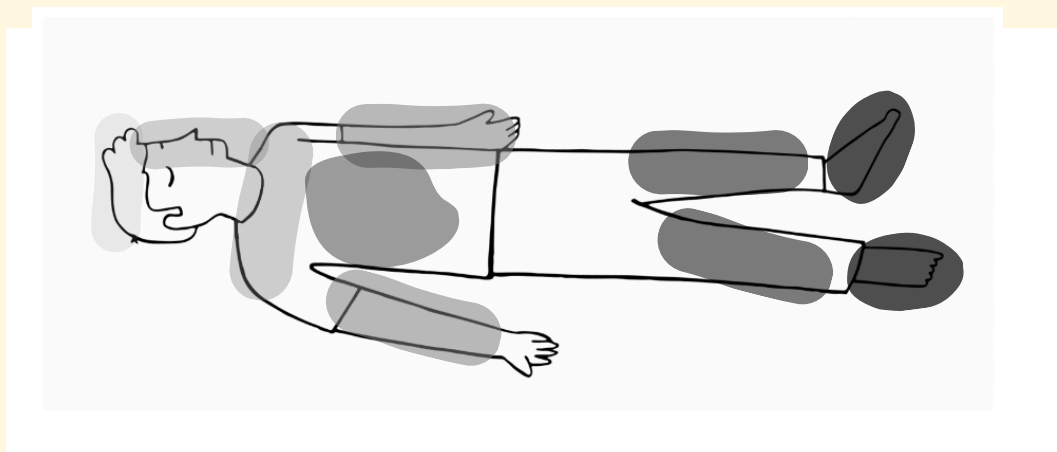
การผ่อนคลายร่างกายและจิตใจ โดยส่งจิตระลึกไปยังส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เพื่อกลับมาฟังเสียงร่างกายของตนเอง ซึ่งจะช่วยลดความเครียด ความวิตกกังวล รวมถึงทำให้มีสติและอยู่กับปัจจุบัน

Body Scan ทำตอนไหนได้บ้าง?

ในช่วงเวลาผ่อนคลาย เช่น ตอนเช้าหลังตื่นนอน หรือตอนค่ำก่อนเข้านอน โดยใช้เวลา 15-20 นาที

Body Scan ทำอย่างไร?

1. เปิดเพลงบรรเลงฟังสบาย ๆ คลอเบา ๆ นอนในท่าสบาย ๆ กลับตาลง หายใจเข้าออกยาว 4-5 ครั้ง
2. พุดเพื่อผ่อนคลายร่างกายไปที่ละส่วน
3. พุดนำให้ระลึกถึง และผ่อนคลายอวัยวะทุกส่วน หากมีส่วนใดส่วนหนึ่งในร่างกายป่วยหรือเจ็บปวดอยู่ ให้ใช้เวลาระลึกถึงถึงส่วนนั้น แล้วส่งความรักไป
4. นึกถึงธรรมชาติที่สวยงาม

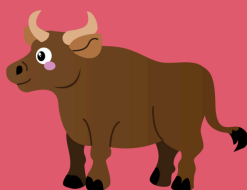
กิจกรรมที่ 3

เข้าใจตนเอง ผ่านสัตว์ 4 ทิศ

สัตว์ 4 ทิศ คืออะไร?

เป็นแบบทดสอบบุคลิกภาพเกี่ยวกับลักษณะนิสัยของคนจากสัญลักษณ์ของสัตว์ ซึ่งช่วยจะสร้างทักษะการตระหนักรู้ภายในตนเอง (Self-Awareness) รู้จักจุดแข็ง และพัฒนาจุดอ่อนของตนเองได้ รวมถึงเรียนรู้ลักษณะนิสัยของผู้อื่นด้วย

ทิศเหนือ
กระทิง

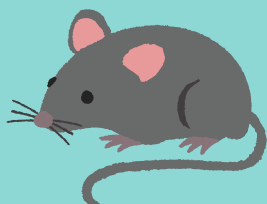

ทิศตะวันตก
หมี

ทิศตะวันออก
เหยี่ยว

ทิศใต้
หนู

แต่ละทิศมีนิสัยต่างกันยังไงบ้าง?

ทิศเหนือ กระตัง

จุดแข็ง

- กล้าแสดงออก
- มีความมุ่งมั่น
- มีความเป็นผู้นำ
- รวดเร็ว

จุดอ่อน

- ขาดความรอบคอบ
- ใจร้อน
- ชอบบงการหรือควบคุมคนอื่น

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เหยี่ยว

จุดแข็ง

- มีความคิดสร้างสรรค์
- มองภาพรวม
- มีวิสัยทัศน์
- มีไหวพริบ

จุดอ่อน

- เบื่อง่าย
- ไม่มีสมาธิจดจ่อกับงาน
- ขาดความใส่ใจกับรายละเอียด

ทิศตะวันตก หมี

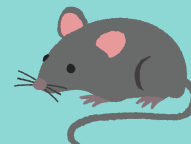
จุดแข็ง

- ละเอียดยรอบคอบ
- มีความอดทน
- มีความรับผิดชอบ
- มีหลักการ

จุดอ่อน

- ขาดความคิดสร้างสรรค์
- ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง
- ขาดความยืดหยุ่น

ทิศใต้ หุ

จุดแข็ง

- มีน้ำใจ
- เข้าใจความรู้สึกผู้อื่น
- ปรับตัวง่าย
- ประนีประนอม

จุดอ่อน

- ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง
- ขี้กลัว ขี้เกรงใจ
- ไม่กล้าแสดงจุดยืนของตนเอง

แต่ละทิศจะพัฒนาตนเองได้อย่างไร?

ทิศเหนือ กระทิง

- ฝึกสติเพื่อรู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง
- ใส่ใจในความรู้สึกผู้อื่นให้มากขึ้น
- ใส่ใจในรายละเอียดมากขึ้น
- อดทนให้มากขึ้น
- ยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เหยี่ยว

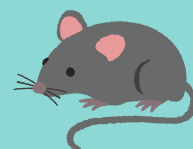
- ใส่ใจรายละเอียดมากขึ้น
- จัดลำดับความสำคัญและลงมือทำอย่างจริงจัง
- ฝึกสติเพื่อจดจ่อในการทำสิ่งต่าง ๆ ให้มากขึ้น

ทิศตะวันตก หมี

- ออกจากเซฟโซนทำอะไรแปลกใหม่
- ยึดหยุ่นกับสถานการณ์ให้มากขึ้น
- ลดขั้นตอนและความคิดที่ซับซ้อน

ทิศใต้ หนู

- ฝึกทำอะไรคนเดียวให้มากขึ้น
- เสริมความมั่นใจในตนเองมากขึ้น
- กล้าที่จะปฏิเสธและต่อสู้

นอกจากนี้ยังมีวิธีอื่น ๆ ที่ช่วยสร้างสุขภาพจิตเชิงบวก ให้ผู้สูงอายุง่าย ๆ ในชีวิตประจำวัน

ใช้เวลา
พูดคุย
และรับฟังแบบไม่ตัดสิน

ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึก
ว่าตนเองมีคุณค่า

สร้างสังคมเพื่อน
ให้ผู้สูงอายุ

ชวนออกกำลังกายเบา ๆ

ชวนเล่นเกมง่าย ๆ บริหาร
สมองให้ผู้สูงอายุ

ปลูกต้นไม้
ช่วยเพิ่มความ
ใกล้ชิดกับธรรมชาติ

ช่องทางดูแลใจ ในวันที่หัวใจอ่อนล้า

ในวันที่ใจอ่อนล้า หหมดแรง การขอความช่วยเหลือจาก
ผู้เชี่ยวชาญไม่ใช่เรื่องที่ผิดและเป็นสิ่งที่เราสามารถทำได้

สายด่วนสุขภาพจิต 1323

ให้บริการฟรี ตลอด 24 ชั่วโมง

หรือเฟซบุ๊กแฟนเพจสายด่วนสุขภาพจิต 1323

สมาคมสมาพันธ์แห่งประเทศไทย

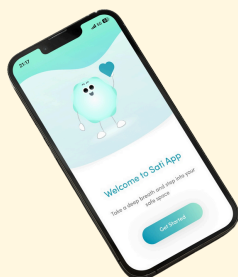
ให้บริการฟรีทุกวัน ตั้งแต่เวลา 12.00-22.00 น.

โทร. 02-113-6789

จิตแพทย์/นักจิตวิทยาโรงพยาบาล

หรือคลินิกใกล้บ้าน

Sati App

แอปที่สามารถระบายความเครียดหรือความรู้สึกเศร้าของตัวเองกับอาสาสมัครที่ได้รับ
การอบรมการฟังแบบไม่ตัดสินมาแล้ว

สุขภาพจิตเชิงบวกที่ดี หน้าตาเป็นอย่างไร?

อารมณ์ดี

มีมนุษยสัมพันธ์
ที่ดี

ควบคุมอารมณ์
ตนเองได้

มีความคิด
สร้างสรรค์

กินอิ่มนอนหลับ

ช่วยเหลือผู้อื่น
และสังคมได้

ปรับตัวได้ง่าย

มองโลกในแง่ดี

ยืนดีกับผู้อื่น

เป้าหมายในการพัฒนาสุขภาพจิตเชิงบวก สำหรับผู้สูงอายุ

- เพื่อให้ตัวเราและครอบครัวมีความสุข
- เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูกหลาน
- เพื่อความสงบสุขในจิตใจ
- เพื่อให้มีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง
- เพื่อให้มีอายุยืน
- เพื่อเพิ่มคุณค่าในตนเอง
- เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อ

การพัฒนาสุขภาพจิตเชิงบวกของผู้สูงอายุ

ตัวเราเอง

การเปิดใจ

ความมุ่งมั่น
ตั้งใจ

การฝึกฝน

การได้รับความรู้
และคำแนะนำที่ถูกต้อง

ความร่วมมือจากเพื่อน
ครอบครัว และชุมชน

9

กิจกรรม เพื่อพัฒนาสุขภาพจิตเชิงบวก
ผู้สูงอายุบ้านหนองแสง

1

การฝึกเป็นผู้ฟังที่ดี

2

การฝึกสื่อสาร
เชิงบวก

3

การฝึกสติ
นั่งสมาธิ

4

ไปวัด/ทำบุญ

5

ร้องเพลง
รำวง

6

ทานอาหารที่มี
ประโยชน์

7

ออกกำลังกาย
เดินแอโรบิก

8

ปลูกต้นไม้/
ผักไฮโดร

9

รวมกลุ่ม
วิสาหกิจชุมชน
หรือทำกิจกรรมเพื่อ
สังคม

คณะทำงาน

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สถาบันวิจัยพฤกษศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

1. อาจารย์ ดร.นฤมล พระใหญ่
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา ภัทราวิวัฒน์
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชชาดา ประสิทธิ์โชค
4. อาจารย์ ดร.สิทธิพร ครามานนท์
5. นางสาวกรวิกา กัปตพล

ที่มวิทยากร

นิสิตหลักสูตรหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาจิตวิทยาประยุกต์ สถาบันวิจัยพฤกษศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

1. อาจารย์ชุณิภา เปิดโลกนิมิต
2. นายปานัส มณีนุชย์
3. นางสาววิบูลย์สุข ตาลกุล
4. นางฉัฐมณฑน์ เฮนะเกษตร

ออกแบบปกและรูปเล่ม

1. นางสาวพิชชาพร มงคลวงศ์โรจน์

**“The absence of
mental illness is not
a sufficient indicator
of mental health”**

JAHODA, 1958